

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ή νομοθεσία
της δικτατορίας
για τα Α.Ε.Ι.

ή εργατική
τάξη
στην Τουρκία

για την κρίση
του καπιταλισμού

•
Θεόφιλος
Κόντογλου
Γκίκας
Τσαρούχης

ΒΙΕΤΝΑΜ 1976

ή Ίταλία μπρός
στις κάλπες

μηνιαία επιθεώρηση • τεύχος 2 • ιούνιος 1976 • τιμή τεύχους 40 δρχ.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΥΠΑΤΙΑΣ 5 ■ ΑΘΗΝΑ ■ ΤΗΛ 3246320

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χριστόφορος Ἀργυρόπουλος
Νίκος Κωνσταντόπουλος
Ἀριστόβουλος Μάνεσης
Δημήτρης Ν. Μαζωνίτης
Στέλιος Νέστωρ
Γρηγόρης Σηφάκης
Δημήτρης Φατούρος

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Ἄγγελος Ἐλεφάντης
Δῆμος Μαυρομαμάτης
Γιῶργος Σεφεροτζής

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μαρία-Ρόζα Γεωργιάδη

ΕΚΔΟΤΗΣ: Δήμος Μαυρομαμάτης, Σεβαστουπόλεως 10, Ἀθήνα ● ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: ΦΩΤΡΟΝ Α.Ε., Συγγρού 194, τηλ. 9515078-9 ● ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Λιθογραφεία Δ. Τουμαζάτου, Πεταλῶ 19, τηλ. 254561.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ἑξάμηνη 240 δρχ., ἑτήσια 450. ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εὐρώπης: ἑξάμηνη 350 δρχ., ἑτήσια 700. ΗΠΑ - Καναδᾶς (ἀερ.): ἑξάμηνη 400 δρχ., ἑτήσια 800 ● ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Κώστας Γιούργος, Ὑπατίας 5, τηλ. 3224131.

μηνιαία ἐπιθεώρηση ● τεῦχος 2 ● ἰούνιος 1976 ● τιμὴ τεύχους 40 δρχ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 1976

Στέλιου Τ. Νέστορα	: <i>Ἡ «ἐκπρόθεσμη» μήνυση καὶ οἱ ἀτιμώρητοι βασανιστές.....</i>	3
Ν. Κωνσταντόπουλου	: <i>Μὲ ἀφορμὴ τῆ δολοφονία Παναγούλη.....</i>	5
Ἄγγελου Ἐλεφάντη	: <i>Ἀπὸ τὸ ἐργατικὸ νομοσχέδιο στοὺς «προβοκάντορες».....</i>	6
Ὀλγας Καρρᾶ	: <i>Παραλειπόμενα ἀπὸ τὸ συνέδριο τῆς ΕΦΕΕ....</i>	9
Δ. Ν. Μαρωνίτη	: <i>Ὁ Νόμος-Πλαίσιο τῶν Α.Ε.Ι.: ἡ φιλολογία καὶ ἡ οὐσία του.....</i>	12
■		
Μάκη Καβουριάρη	: <i>Γιὰ τὴν κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ.....</i>	14
■		
Γ. Παπαδημητρίου	: <i>Ἡ νομοθεσία τῆς δικτατορίας γιὰ τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα.....</i>	19
Δημήτρη Νταβέα	: <i>Τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ συνεργασία καθηγητῶν τῶν Α.Ε.Ι. μὲ τὴ δικτατορία.....</i>	23
Ἄν. Φραγκουδάκη	: <i>Γλωσσικὴ μεταρρύθμιση, γλῶσσα καὶ ἐξουσία.....</i>	29
Γ. Γιατρομανωλάκη	: <i>Ἐπὲρ διαλόγου ἢ προτρεπτικὸς.....</i>	33
Διονύση Καψάλη	: <i>Ὁ κ. Παπανοῦτσος καὶ ἡ γενεαλογία μιᾶς ἀθλιότητος (Β' μέρος).....</i>	35
■		
Ν. Χατζηνικολάου	: <i>Τέσσερις Ἑλληνες ζωγράφοι τοῦ 20οῦ αἰῶνα: Θεόφιλος, Κόντογλου, Γκίκας, Τσαρούχης.....</i>	44
Π. Π. Παζολίνι	: <i>Ὁ ἰδεολογικὸς προσανατολισμὸς τριῶν γενεῶν.....</i>	59
■		
Γιώργου Α. Ρωμαίου	: <i>Ἡ Ἰταλία ἐμπρὸς στὶς κάλπες.....</i>	65
Νγκέν-Κακ-Βιέν	: <i>Ἐπιστρέφοντας στὸν Νότο ὕστερα ἀπὸ 39 χρόνια.....</i>	70
■		
Paul Dumont	: <i>Ἡ ὀθωμανικὴ ἐργατικὴ τάξη, παραμονὲς τῆς ἐπανάστασης τῶν Νεοτούρκων.....</i>	77
Τάσου Ἰωαννίδη	: <i>Ἡ ἐργατικὴ τάξη τῆς Τουρκίας τὸν 20ὸ αἰῶνα.....</i>	82
■		
Κώστα Μ. Σοφούλη	: <i>Ἀναζητώντας τὸν ἔνοχο γιὰ τὴν κρίση τῆς μεγαλοπόλης.....</i>	89
■		
Βάσως Κιζήλου	: <i>«Πόλη καὶ Ἐπανάσταση» τοῦ Auatole Kopp, καὶ «Ἡ πτώχευση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς» τοῦ Π. Λαζαρίδη.....</i>	96
Μαριάννας Δήτσα	: <i>«Α. Παπαδιαμάντης, αὐτοβιογραφούμενος» ἐπιμέλεια τοῦ Παν. Μουλλᾶ.....</i>	97
Γιώργου Πάσχου	: <i>«Κοινωνικὴ ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐργατικοῦ κινήματος» τοῦ Β. Ἄμπεντροτ.....</i>	100
	— Βιβλιογραφία γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κρίση.....	101
	— Βιβλιογραφία γιὰ τὸ γλωσσικὸ.....	102

Ὁ ἰδεολογικὸς προσανατολισμὸς τριῶν γενεῶν

τοῦ Πιέρ Πάολο Παζολίνι

Μετάφραση: Ρένα Γεωργιάδη

Πρέπει νὰ σᾶς πῶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ὅτι δὲν εἶναι καὶ πολὺ εὐτυχημένη τούτη ἡ στιγμή τῆς ζωῆς μου ὡς διανοούμενου. Γιὰ παράδειγμα, ἔχω τὴν ἀόριστη αἴσθησις ὅτι στὰ λόγια μου δὲν θὰ βρεῖ κανεὶς οὔτε κάποια σπουδαία καινοτομία οὔτε κάποιο ἰδιαίτερο κύρος.

Ἡ ψυχολογικὴ ἐρμηνεία τῆς αἴσθησής μου θὰ ἦταν γιὰ μένα πολὺ πιὸ εὐκόλη καὶ ἐλκυστικὴ, ἀλλὰ τὴν ἀπορρίπτω. Ἡ πραγματικὴ ἐξήγησις εἶναι οἰκονομικὴ: δηλαδή, ἐγὼ ἄρχισα νὰ δουλεύω σὲ ἐποχὴ ὅπου τὰ προϊόντα ὑποχρεωτικὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν μεγάλη διάρκεια, γιὰτὶ χωρὶς παρόμοια ἐγγύησις δὲν θὰ εἶχαν καμιά ἀξία. Σήμερα ἐξακολουθῶ νὰ δουλεύω (χωρὶς νὰ ἔχω προσαρμοσθεῖ στὸν καιρὸ μας) ἀλλὰ τώρα, ἀντίθετα, τὰ προϊόντα πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλα γιὰ ταχεία κατανάλωσις. Σήμερα ἀπαιτεῖται γρήγορο ἀποτέλεσμα καὶ ὄχι ποιότητα.

Ὅταν εἶναι νέοι ἐκεῖνοι πού ὀραματίζονται μιὰ ποίησις (προϊὸν γρήγορης καὶ ἴσως εὐκόλης κατανάλωσις) ὀφελμιστικὴ καὶ πραγματιστικὴ, δὲν ἔχει κανεὶς νὰ πει τίποτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ κάνει ἀντιδραστικὴ ἠθικολογία (ἐξάλλου κάπου κάπου χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς ἰκανὸς ἀκόμη καὶ γιὰ κάτι τέτοιο). Ὅταν ὅμως αὐτὴ ἡ ἰδέα, ἀπὸ καθαρὴ δουλοπρέπεια καὶ καθαρὸ ὑπαρξιακὸ ἄγχος, υἱοθετεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους δὲν λέω ἡλικιωμένους ἀλλὰ πάντως ὄχι πιά νέους, τότε δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴν ἀγανακτήσει.

Πρὶν ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια ὁ Noventa ἔλεγε ὅτι στὴν Ἰταλία «ἡ ἐπίσημη παιδεία» ἔχει διαπράξει «τὸ ἀμάρτημα νὰ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς ἀθῶο»· καὶ τὸ ἔλεγε ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἐκκεντρικοῦ, τοῦ ἀποκλεισμένου ἢ αὐτοαποκλεισμένου· τὸ ἔλεγε ὡς ἐκπρόσωπος τῆς κουλτούρας «ἀντεργκράοντ».

Εἶναι ἀλήθεια: ὅλοι ἐμεῖς, τὰ δημόσια πρόσωπα τῆς κουλτούρας, στὴν πραγματικότητά θεωροῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀθῶο, καὶ αὐτὸ μπορεῖ ἀναμφίβολα νὰ θεωρηθεῖ ἀμάρτημα. Ἀλλὰ μόνον χάρις σὲ τούτη τὴν ἀμαρτωλὴ αὐταπάτη, τὴν αὐταπάτη τῆς ἀθωότητος, βρασκεῖ κατὰ κάποιον τρόπο καταφύγιο σὲ μᾶς ἡ μόνη δυνατὴ ἀλήθεια, καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ ἐκεῖνο τὸ «μικρὸ βιβλίον» τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς (πάντα ὅπως

λέει ὁ Noventa), πού ὕστερα κατὰ κανόνα πάει χαμένο...

Ἡ «ὑπόγεια κουλτούρα», ὅπως συμβαίνει μὲ κάθε νέα καὶ συνεπῶς ἀντι-ἐπίσημη κουλτούρα, ἔχει τὴν τάση, πρὶν ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο, νὰ καταγγέλλει τὴν αὐταπάτη τῆς ἀθωότητος καὶ νὰ φέρνει ὅσους αὐταπατῶνται ἀντιμέτωπους μὲ τὶς ἐνοχές τους.

Μιὰ τέτοια κουλτούρα, «νέα καὶ ὑπόγεια» —μὲ ἄλλα λόγια «νεαρή»— πρὶν ἀπ' ὅτιδήποτε ἄλλο δὲν θέλει νὰ νιώθει ἀθῶα. Ὅχι μόνον ἀναλαμβάνει ἀμέσως τὶς δικές τῆς εὐθύνες ἀλλὰ, κατὰ συνέπεια, ἀπαιτεῖ νὰ ἀναλάβουν τὶς δικές τους καὶ ἐκεῖνοι πού τὸ ἔχουν κίβλας κάμει μιὰ φορὰ, *in illo tempore*, στὴν ἀρχὴ τῆς καριέρας τους, ὅταν ἦταν καὶ αὐτοὶ νέοι. Ὅμως στὴν περιπτώσει αὐτῆ, τὸ νὰ γνωρίζει κανεὶς τὸ δικό του ἀμάρτημα δὲν χρησιμεύει σὲ τίποτα.

Ἡ νεαρὴ γενιά πού ἐκφράστηκε στὴν ἐξέγερσι τοῦ '68, θῆλῆσε καὶ αὐτὴ ἀμέσως «νὰ μὴν εἶναι ἀθῶα»: ἔτσι παράσχε στὴν καλβινιστικὴ τῆς αὐτοκαταδίκῃ ἐκείνους πού ἀπὸ καιρὸ εἶχαν κλειστεῖ στὸ δικό τους αἴσθημα ἀθωότητος.

Ἡ ἀθωότητα ταυτίζεται μὲ τὶς κατεστημένες ἀξίες. Ἡ καταστροφὴ τῆς ἀθωότητος εἶναι καταστροφὴ ἀξιών.

Κάθε παιδί, μαζί μὲ τοὺς συνομήλικούς του, ἔρχεται νὰ ἐγκαινιάσει νέες ἀξίες πού τὸ ἴδιο βιώνει πρῶτα ὑπαρξιακά ἢ ἰδεολογικά. Ἡ ἀληθινὴ ἐκλογίκευσις ἔρχεται σὲ ἐπόμενο στάδιο —σύμφωνα τουλάχιστον μὲ μιὰ ἰδεατὴ χρονολογικὴ σειρὰ. Μὲ τὴν ἐκλογίκευσις ἡ νέα ἀξία κωδικοποιεῖται καὶ τότε ξαναεμφανίζεται τὸ ἀμάρτημα νὰ αἰσθάνεται ὁ φορέας τῆς ἀθῶος.

Ἡ γενιά τῆς ἐξέγερσις τοῦ '68 ζεῖ κίβλας σήμερα, τὸ 1972, τὴν ἴδια ἐνοχή· ἡ διαδικασία προχώρησε μὲ ἀστραπιαία ταχύτητα, μὲ ταχύτητα «κατανάλωσις». Τέσσερα σύντομα χρόνια εἶχαν τὸ ἴδιο βάρος μὲ τὰ ἀργόσυρτα εἴκοσι χρόνια πού χρειάστηκαν οἱ νέοι τοῦ '45 γιὰ νὰ βρεθοῦν ἀντιμέτωποι —ἀνώφελα ἄλλωστε— μὲ τὸ ἀμάρτημά τους.

Ἐνάμεσα ὁμως σ' ὄσους ἦταν νέοι τὸ '45 καὶ στοὺς νέους τοῦ '68, ὑπάρχουν αὐτοὶ ποὺ ἦταν νέοι τὸ '50, δηλαδή μιὰ «ἐνδιάμεση γενιά» ποὺ εἶναι σήμερα 30-40 χρονῶν.

Ποιά εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς τῆς γενιάς; Ἔνας εἰκοσάχρονος τῆς δεκαετίας τοῦ '50 —λόγιος ἢ ἄνθρωπος τῆς τέχνης— ποὺ εἶναι σήμερα σαράντα ἢ πενήντα χρόνων, βιώνοντας μιὰ «θυγατρική» κουλτούρα, δὲν ἀντέδρασε ποτὲ στὴν παραδοχὴ ἐνὸς ἀμαρτήματος: στὴ σιγουριά γιὰ τὴν ἀθωότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὴν «πατρική» κουλτούρα. Γιατί ἔγινε αὐτό; Ἴσως ἐπειδὴ οἱ «πατέρες» του, ἐκεῖνα τὰ χρόνια, προσπάθησαν καθυστερημένα νὰ κάμουν αὐτὸ ποὺ ὁ καθένας μας κάνει συνήθως στὰ εἰκοσι του χρόνια καὶ ποὺ τὸ εἶχε ἐμποδίσει ὁ φασισμὸς καὶ ὁ πόλεμος. Ἔγιναν κοντολογίς νεαροὶ «πατέρες». Ὅπως ἴσως ἢ θεομοθέτηση τῶν ἀξιών τοῦ αντιφασισμού καὶ τῆς ἀντίστασης δημιούργησε μιὰ κατάσταση ἀθωότητας: α) καθυστερημένης, β) πιὸ ἐντονῆς ἀπὸ τὸ κανονικὸ. Μιλῶ, ἀπλουστεύοντας, γιὰ τὴν δυνάμει πολιτιστικὴ ἡγεμονία τῆς ἀριστερᾶς.

Ἔτσι ἐκεῖνοι ποὺ τὸ '50 ἦταν νέοι (τοὺς θυμάμαι πολὺ καλά) καὶ ποὺ, σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ ἀπαίτηση

Οἱ Σαλαμίνιοι ἐτοιμάζουν τὴν ἀστική ἐπανάσταση τοῦ ριζικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητας σὲ ἀστισμό.

τῆς σχέσης παιδιοῦ-πατέρα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν ἀπομυθοποιήσει τὸ αἶσθημα τῆς «καθυστερημένης καὶ ἐπίμονης» ἀθωότητας, τὸ ἀποδέχτηκαν.

Πράγμα ὀλοφάνερα ἀφύσικο. Καὶ πράγματι, τὸ μίσος αὐτῶν τῶν παιδιῶν, ποὺ δίκαια θὰ ἔπρεπε νὰ τρέφουν στὸν καιρὸ τους γιὰ μᾶς τοὺς νεαροὺς πατέρες, συνέβη νὰ ξεσπάσει μόλις τώρα· μόνο ποὺ δὲν εἶναι πιὰ μίσος παιδιοῦ — μίσος ἀθῶο, ἀκόμη κι ὅταν εἶναι ἄγριο.

Πῶς ἐκδηλώνεται λοιπὸν αὐτὸ τὸ μίσος; Ἐκδηλώνεται μέσα ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀπομυθοποιητικῆς ἐπιχειρηματολογίας τῶν νέων παιδιῶν (τοῦ '68), τὴν παραδοχὴ, κατ' ἐπέκταση, τῆς νοοτροπίας τους, τῆς ἠθικῆς τους, τῆς βιαιότητάς τους...

Στὸ σημεῖο ὁμως αὐτό, εἶναι καλύτερα νὰ βάλουμε κάποια τάξη, τουλάχιστον στὴν ὀνοματολογία. Πάντα ἀπεχθανόμουν νὰ μιλῶ γιὰ γενιές, κι ἂν τὸ κάνω, εἶναι λίγο γιὰ διασκέδαση (μέσα σὲ τόση θλίψη) καὶ λίγο γιὰ τὴν ἐπιπέδωση ἐδῶ «γενιές» δὲν εἶναι στὴν πραγματικότητα ἄλλο ἀπὸ «κατηγορίες».

Ἄς ὀνομάσουμε τὴ γενιά ποὺ ἔδωσε τὴν ἐπίσημη κουλτούρα τοῦ μεταπολέμου (καὶ ποὺ ὑπάρχει ἀκόμη), «Γενιά τῶν Ἀθηναίων».

Ἄς ὀνομάσουμε τὴν ἐπόμενη γενιά, ἐκεῖνη ποὺ δὲν πολέμησε ἀποτελεσματικὰ τοὺς πατέρες Ἀθηναίους, «Γενιά τῶν Σαλαμίνιων».

Ἄς ὀνομάσουμε τὴ σημερινὴ γενιά, τὴ γενιά τῆς ἐξέγερσης τοῦ '68, «Γενιά τῶν Λακαιδεμονίων».

Οἱ Σαλαμίνιοι

Ἐπειδὴ τὸν κύριο —καὶ ἀρνητικὸ— ρόλο αὐτοῦ τοῦ κειμένου διαδραματίζει ἡ Γενιά τῶν Σαλαμίνιων, ἂς πάρουμε ἀκριβῶς ἕναν Σαλαμίνιο, δηλαδή ἕναν εἰκοσάχρονο τοῦ τέλους τῆς δεκαετίας τοῦ '60 (καὶ σήμερα, ἐπαναλαμβάνω, 30-40 χρόνων). Ποιὸ ἦταν τὸ πλαίσιο τῆς κουλτούρας ποὺ παρουσιαζόταν μπροστὰ του τὴ στιγμὴ τῆς διαμόρφωσής του;

Ἡ κουλτούρα ἦταν πράγματι μιὰ «ἐπίσημη κουλτούρα», ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμὴ ἦταν, στὴν οὐσία της, μιὰ κουλτούρα «ἀντίθεσης»: οἱ ἀξίες της εἶχαν θεμελιωθεῖ πάνω στὸν ἀντιφασισμὸ καὶ ἕναν μαρξισμὸ ἀκόμη παρθένο (ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐρεία κατανάλωσής). Μιὰ τέτοια κουλτούρα ἦταν λοιπὸν ἐπίσημη, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε, καθυστερημένα καὶ ἐπίμονα, ὅπως εἶπα, νὰ παρουσιάζεται σὰν ὑπόγεια, αἰρετική, ἀντικρατική, ἀντι-ἐπίσημη.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Σαλαμίνιος, ἄθελά του καὶ ἀπὸ φυσικὴ μοῖρα (!), δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἀρχίσει νὰ βιώνει ὑπαρξιακὰ νέες ἀξίες: αὐτὲς ποὺ ὀνομάστηκαν —ἐκεῖνα τὰ ἴδια χρόνια ἢ λίγο μετὰ— νεοκαπιταλισμός, νεοεμπειρισμός, τεχνική.

Μ' ἄλλα λόγια, ἐνῶ ὁ Σαλαμίνιος (ἀκόμη κι ὅταν δὲν ἦταν κομμουνιστῆς) ἀποδεχόταν τοὺς κανόνες μιᾶς κουλτούρας τῶν νεαρῶν πατέρων —ποὺ αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ ἀμφισβητήσει οὔτε νὰ ἀπομυθοποιήσει, γιὰ αὐτὴ ἡ ἴδια κουλτούρα τοῦ παρουσιαζόταν ἀκόμη «θυγατρική»· γι' αὐτό, μαζί μὲ τοὺς νεαροὺς πατέρες του, ἐνωθε τὴν ἀθωότητά της— ὡστόσο ἄρχισε νὰ τὴ διαφθείρει, νὰ τὴν ὑποτιμᾷ, ζώντας ἐν ἀγνοία του τίς λεγόμενες νέες ἀξίες: τίς ἀξίες ποὺ στὸ ἐξῆς καὶ μέσα σὲ λίγα χρόνια ἐπρόκειτο νὰ καταστρέψουν ὀριστικὰ τούτη τὴν ἰδεολογικο-πολιτικὴ συστηματοποίηση ποὺ αὐτὸς, ὁ Σαλαμίνιος, δὲν εἶχε ποτὲ τολμήσει, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ, νὰ ἀμφισβητήσει.

Ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν καλοβουλευτεῖ μὲ τὴν ἐνοχὴ νὰ νιώθουν ἀθῶοι καὶ βρισκόνταν στὴ φάση τῆς ἐκλογίκευσης τῶν ἀξιών ποὺ τοὺς εἶχαν ἤδη καθορίσει ὑπαρξιακὰ, ἐνῶ εἶχαν ἐφησυχάσει μὲ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὰ βιβλία τους, ὁ καλὸς γιὸς Σαλαμίνιος ἐτοιμαζόταν νὰ τοὺς καταφέρει τὸ θανάσιμο χτύπημα: «εἰδικευόμενος», προετοιμαζόμενος δηλαδή τὰ κρυφὰ νὰ γίνεῖ ἕνας τεχνικὸς κατάλληλος γιὰ κείνο τὸν τύπο κοινωνίας ποὺ ὁ ἴδιος —ἀφύσικος σύμμαχος τῶν πατέρων του Ἀθηναίων— περήφανα καταδίκασε.

Ὅταν ὁ Σαλαμίνιος ἔγινε ἄντρας —ἀκόμη καὶ στὸν εἰδικὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας, ἡ κουλτούρα του δὲν ἦταν πιὰ ἀποκλειστικὰ ἰταλοπρεπῆς— ὁ διεθνισμὸς του ἦταν νέου τύπου, καὶ ἀνταποκρινόταν στὸ διεθνισμὸ τῶν μεγάλων βιομηχανιῶν κ.λπ. Ὅταν λοιπὸν ἔγινε ἄντρας, ἐτοιμαζόταν νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸ πρότυπο τοῦ Τεχνικοῦ, τοῦ «executive», ὑψώνοντας ἕνα εἰρωνικὸ φράγμα ἀνάμεσα στὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀρχαϊκὴ Ἰταλία τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν τὰ συνειδητοποίησε ὅλα τούτα, ὁ Σαλαμίνιος μας, ποὺ δὲν ἦταν πιὰ εἰκασάργης, ἄρχισε ἕναν ἀργοπορημένο ἀγῶνα (ποὺ ἐνῶ δὲν ἦταν οἰδιπόδειος ὡστόσο φάνταζε κάπως γελοῖος) ἐναντίον τῶν γερασμένων Ἀθηναίων, ἀγῶνα ποὺ ξεκίνησε ἀποκλειστικὰ στὸ ὄνομα τῆς προπαρασκευῆς καὶ ἐνημέρωσής του.

Ἡ προσαρμογὴ τοῦ Σαλαμίνιου στὶς ἀξίες ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκλεκτικὴ του κουλτούρα ἢ καὶ ἐναντίον της (ἀξίες, ἐπαναλαμβάνω, ποὺ βιώθηκαν

μόνο ύπαρξιακά) του διαμόρφωσε μιὰ προσωπικότητα ἀδιάφορη γιὰ τὶς ἀξίες τῶν Ἀθηναίων καὶ εὐαίσθητη μόνο στὰ ἀποτελέσματα. Ἡ προσωπικότητά του αὐτὴ τοῦ ἀπαγόρευσε νὰ προχωρήσει σὲ μιὰ ἀνοιχτὴ πολιτικὴ πολεμικὴ (κάτι τέτοιο τὸ θεωροῦσε ἀναχρονιστικὸ) ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων πατέρων. Ἀντιμετώπιζε τὸ θέμα ὑπεροπτικὰ, κι ἔτσι περιορίστηκε σὲ μιὰ πολεμικὴ πὺρ ἔμμενε στὰ ὅρια τῆς εἰδικευμένης κουλτούρας ἢ στὰ ἀκόμη στενότερα ὅρια τῆς λογοτεχνίας.

Μιὰ καὶ εἶχε βιώσει ὑπαρξιακὰ τὶς νεοαστικὲς ἀξίες ποῦ τὸν ὀδήγησαν σὲ τούτη τὴν ἐπιμέρους καὶ σχεδὸν χωρὶς νόημα πάλι μὲ τοὺς πατέρες, ὁ Σαλαμίνιος ἦταν βαθιὰ ἀλλαγμένος στὰ μύχια τῆς προσωπικότητάς του, κι ἄρχιζε ἔτσι νὰ προεικονίζει αὐτὸν τὸν μελλοντικὸ ἄνθρωπο —τὸν στενὰ τεχνοκρατούμενο, τέλεια προπαρασκευασμένο, ὀρθολογικὸ ὡς τὸ κόκαλο— ποῦ ἡ σαλαμίνια κοινωνιολογία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶχε στυγνὰ προβλέψει (ἐγκαινιάζοντας, μεταξὺ ἄλλων, τὴν ἐπιστὴμὴ τῶν μελλοντολόγων).

Ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, ὁ Σαλαμίνιος, ἐπαναλαμβάνω, δὲν πρόφερε οὔτε μιὰ λέξη πολιτικῆς καταδίκης γιὰ τοὺς πατέρες του. Πέρασε ἀπὸ ἕνα σύνολο ἀξιῶν σὲ ἕνα ἄλλο, ἀπὸ μιὰ ἀθωότητα σὲ μιὰν ἄλλη· δὲν ἔφτασε ποτέ, ὅπως στὴν ἐποχὴ τους οἱ Ἀθηναῖοι, στὴν ἐκλογίκευση τῶν ἀξιῶν ποῦ εἶχαν βιωθεῖ ὑπαρξιακὰ καὶ ἰδεολογικὰ.

Ὁ Σαλαμίνιος ἀπόκτησε ἔτσι μιὰν ἀνάμνηση ἐμπειρία ζωῆς καὶ ἱστορίας. Ἐξῆσε, ὑπαρξιακὰ καὶ μόνο μέσα ἀπὸ μιὰ μερικὴ ἰδεολογικὴ ἐρμηνεῖα, ἀξίες ποῦ ἔκτοτε δὲν ἐκλογίκευσε ποτέ· ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ Σαλαμίνιου ἐξακολούθησε νὰ ἀνήκει κατ' ὄνομα σὲ ἐκείνη τὴν «ἀθηναϊκὴ» κουλτούρα τῆς μαρξιστικῆς ἀντιπολίτευσης τῆς δεκαετίας τοῦ '50, ὅπου μέσα της καὶ ὁ ἴδιος διαμορφώθηκε.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι

Ἄς πάρουμε τώρα αὐτὸν τὸν τυπικὸ εἰκοσάχρονο τοῦ '68 ποῦ ὀνομάσαμε Λακεδαιμόνιο.

Ποῖο εἶναι τὸ νέο πολιτισμικὸ θέατρο ποῦ ἐγκαινίασε τὴ δική του πρῶμην δράση;

Ἀναμφίβολα, πρόκειται γιὰ ἕνα θέατρο ποῦ καταρρέει. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ ἐπιβίωνε ἡ κουλτούρα τῶν Ἀθηναίων πατέρων ποῦ σὸ μεταξὺ εἶχαν γίνει παμποῦδες· ἡ κουλτούρα τῆς ὀρθολογικῆς ἀντιπολίτευσης, τῆς μεθοδικῆς ἐπανάστασης, τοῦ ἀγῶνα δίχως νίκες κ.λπ., κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶχε ἤδη ἀρχίσει νὰ σταθεροποιεῖται ἡ κουλτούρα τῶν νέων πατέρων, τῶν Σαλαμινίων, ποῦ κατ' ὄνομα ἦταν ἡ ἴδια μὲ τὴν κουλτούρα τῶν Ἀθηναίων (παρ' ὅλες τὶς φιλολογικὲς καὶ μεθολογικὲς προστριβές), οὐσιαστικὰ ὅμως ἦταν ἡ κουλτούρα τοῦ εὐτελοῦς νεοαστισμοῦ (πληροφορίες, κατανάλωση, τεχνικὴ). Μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι ἡ κουλτούρα αὐτὴ ἔρχόταν παραδόξως νὰ ἐνισχύσει τὴν ἀρχαϊκὴ παραδοσιακὴ κουλτούρα τῆς παλιᾶς ἐξουσίας (ποῦ μετὰ τὸ τέλος τοῦ φασισμοῦ δὲν εἶχε κανένα βάρος, ἀλλὰ ποῦ τώρα, ἀκριβῶς μέσω τῶν Σαλαμινίων —ἀναθεωρητῶν κομμουνιστῶν, καθολικῶν τῆς ἀριστερᾶς, ἀπολιτικῶν διανοούμενων κ.λπ.— ἀρχίσει νὰ ἀνανεώνεται καὶ νὰ ξαναδυναμώνει, βρισκόταν δηλαδή σὲ κατάσταση καθολικῆς παλιγγενεσίας).

Τί ἔκαναν λοιπὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι; Ἀπλῆστοι γιὰ ἀμαρτήματα, ἐπωμίστηκαν ὅλες τὶς ἐνοχές τοῦ ἀστισμοῦ, μαζὶ καὶ τοῦ προδομένου μαρξισμοῦ, καὶ κατάγ-

γειλαν ἀμέσως καταπρόσωπο στοὺς ἔνοχους τὰ λάθη τους μὲ τὴ βιαιότητα ποῦ ὄλοι θυμόμαστε πολὺ καλά. Ἡ ἐνοχὴ ποῦ ἐπωμίστηκαν καὶ ἀποκάλυψαν ἀντικειμενοποιήθηκε καὶ ἀχρήστεψε τὸ ἀντικείμενό της: δηλαδή, τὸ αἶσθημα τῆς ἀθωότητας μὲ τὶς κωδικοποιημένες ἀξίες του. Αὐτὴ ἡ βαθύτατη, ἀστήριχτη, μανιερίστικη ἠθικολογία μπόρεσε νὰ ἐκφραστεῖ μόνο χάρις στὸ ὅτι μεταφράστηκε ὀλοκληρωτικὰ σὲ πολιτικούς ὅρους. Ἐτσι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀρχισαν νὰ βιώνουν ὑπαρξιακὰ καὶ ἰδεολογικὰ (προετοιμαζόμενοι μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό καὶ θαυμαστὴ δξυδέρκεια γιὰ τὴν ἐθνικοποίηση ποῦ ἐπακολούθησε) τὶς νέες ἀξίες ποῦ ἦταν καθαρὰ καὶ ἀποκλειστικὰ πολιτικὲς.

Ποιὲς ἦταν οἱ νέες ἀξίες, οὔτε ἡ ὑπαρξὴ οὔτε ἡ ἰδεολογία μποροῦσαν νὰ πουν: ἡ ὑπαρξὴ εἶναι βουβὴ καὶ τυφλὴ, καὶ ἡ ἰδεολογία λέει πάντα ἄλλο—δηλαδή εἶναι γεμάτη προφάσεις. Αὐτὲς οἱ ἀξίες λοιπὸν ὑπῆρχαν ἀλλὰ δὲν ὀρίζονταν. Μόνο ἡ σοβαρότερη στιγμή τῆς ἐκλογίκευσης θὰ μποροῦσε νὰ τὶς κατανοάσει. Ἄλλὰ τέτοια στιγμή, ὡς τώρα, δὲν ἔχει φανεῖ, παρὰ τὶς ἐρεθιστικὲς προβλέψεις.

Οἱ Σαλαμίνιοι λοιπὸν βρέθηκαν ἀνάμεσα στοὺς ἀχαλίνωτους Λακεδαιμόνιους, τοὺς θρεμμένους μὲ τὴν λίμπιντο τῆς ἀμαρτίας, τὰ σοφίσματα τῆς ἐνοχῆς, τὴ σιγογυριὰ γιὰ τὰ λάθη, τὴ βυζαντινολογία τῶν αἰρέσεων, τὴν μανία τῆς καθαρῆς δράσης (σημάδι τῆς ζωτικότητας καὶ τῆς βιαιότητας τῶν ἀξιῶν ποῦ βίωναν, ἂν καὶ δίχως ὄνομα καὶ ὀρισμὸ) καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἐμβρόντητους ἀπὸ τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἱστορία, ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνιο δισταγμὸ στὰ χαρακώματα τοῦ ψυχροῦ πολέμου, εἶχε ξαναπάρει τὸ δρόμο της, καὶ ἐξουθενωμένους ἀπὸ τὸ ὄραμα τῆς ἀνέλπιδης ἐπανάστασης, ἀπὸ τὸν ρεφορμισμὸ, καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἀπελπισμένους ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μὲ τὶς ἐνοχές τους, χωρὶς αὐτὸ νὰ τοὺς χρησιμεύει σὲ τίποτε.

Ἀνάμεσα σὲ τούτα τὰ δύο ἀντίθετα, οἱ Σαλαμίνιοι, νιώθοντας συμβιβασμένοι μόνο ὡς ἕνα σημεῖο μὲ τοὺς παλιούς, καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ διαλέξουν—ἐπὶ ποιῆθ ἄνθρωπο— διάλεξαν ἀμέσως τοὺς νέους, τοὺς Λακεδαιμόνιους. Συμμάχησαν μ' αὐτούς, ἐξαφανίζοντας εὐκόλα κάθε ἀπόδειξη καὶ μαρτυρία γιὰ τὴν παλιὰ τους συμμαχία μὲ τοὺς ἔνοχους πατέρες τους. Συναγελάστηκαν τοὺς Λακεδαιμόνιους παρουσιάζοντας σὰν θεμελιακὲς κάποιες περιφερειακὲς προστριβές μὲ τοὺς δικούς τους πατέρες. Ἐφτασαν στὴ βυζαντινολογία καὶ τὸν ἐξτρεμισμὸ μαζὶ μὲ τοὺς Λακεδαιμόνιους.

Όλα αυτά θα αποτελούσαν απλούστατα μιὰ γελοία κωμωδία, ἂν οἱ Σαλαμίνοι, μέσα στη θρασυδειλία τους, δὲν εἶχαν προχωρήσει σὲ δύο διαβολικὰ ἐγχειρήματα:

α) Ἐδωσαν στοὺς Λακεδαιμόνιους — πού γενικά ἦταν ἀδάεις σ' αὐτὸ τὸ πεδίο — τὴ δική τους εἰδικευμένη φιλολογία (πού ἀποτελοῦσε μία πρωτοπορία, ἀπ' τὴν ὁποία ὅμως εἶχε ἔντεχνα ἀποκρυβεί τὸ εὐτελὲς ἄγχος ἐνσωμάτωσης καὶ δουλοπρέτειας πρὸς τὰ ἀφεντικά νέου τύπου).

β) Ἐδωσαν στοὺς Λακεδαιμόνιους τὸ δικό τους τεχνικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

Ἔτσι διαμορφώθηκε τὸ ἀκόλουθο γενικὸ πλαίσιο: — Ὑπάρχουν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν οὐμανιστικὴ κουλτούρα καὶ τὴν οὐμανιστικὴ γλώσσα πού τείνει νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν τεχνικὴ γλώσσα, λές καὶ κάτι τέτοιο εἶναι ποτὲ δυνατό.

— Ὑπάρχουν οἱ Σαλαμίνοι πού ἔχουν ἀκόμη κάποια οὐμανιστικὴ κουλτούρα, ἀλλὰ χειρίζονται ἕνα τεχνικὸ ἰδίωμα πού προϋποθέτει μιὰν ἄλλη κουλτούρα (πού οἱ ἴδιοι ἔχουν βιώσει ὑπαρξιακά).

— Ὑπάρχουν οἱ Λακεδαιμόνιοι πού χειρίζονται ἕνα τεχνικὸ ἰδίωμα (πού τὸ ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Σαλαμίνοιους καὶ ἐπομένως εἶναι ταυτόσημο μὲ τὴ φορμαλιστικὴ γλώσσα τῶν κοινωνιολόγων καὶ τῶν ἀστῶν ἐπιστημόνων), ἐνῶ ἡ κουλτούρα τους εἶναι... εἶναι... ἀλήθεια τί εἶναι; Ἄς πούμε, χρησιμοποιώντας ἥπια ἔκφραση (μιὰ καὶ οἱ ἀξίες τῶν Λακεδαιμόνιων εἶναι, ὅπως εἶπα, ἀπροσδιόριστες), μιὰ μορφὴ νεομαρξισμού.

Ἀπὸ τὸ '68 πέρασαν τέσσερα χρόνια. Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἔκαμαν κανένα βῆμα μπρός, πρὸς τὴν ἐκλογίκευση τῶν ἀξιῶν πού βίωσαν ὑπαρξιακά καὶ ἰδεολογικά ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων. Ἀναρωτιέμαι λοιπόν, τί νὰ εἶναι ἐκλογίκευση ἀξιῶν οἱ ὁποῖες βιώθηκαν μὲ τόση βία, ὑπαρξιακά καὶ ἰδεολογικά, στὴ διάρκεια τῆς ἐξέγερσής τοῦ '68;

Ἐνδεχόμενα — λέω ἐνδεχόμενα — εἶναι ἡ ἐκλογίκευση τῆς ἔννοιας «ἐξτρεμισμός».

Ἡ σημαντικὴ αὐτῆς τῆς ἔννοιας μοιάζει νὰ ἔχει σταθεροποιηθεῖ μιὰ γιὰ πάντα καὶ κατὰ τὸν πιὸ ὀριστικὸ τρόπο, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ πεδίο σημαντικῆς τῆς κομμουνιστικῆς ὁρολογίας, εἴτε γιὰ τὸ πεδίο σημαντικῆς τῆς ἀστικῆς ὁρολογίας.

Ἐδῶ καὶ δεκαετίες, γιὰ τοὺς παραδοσιακοὺς κομμουνιστές, «ἐξτρεμισμός» δὲν σημαίνει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ «παιδικὴ ἀρρώστια τοῦ κομμουνισμού». Μοιάζει παράλογο, μὰ ἔτσι εἶναι. Ἐνα πολεμικὸ ὀλόγκαν, κατάλληλο μιὰ ὀρισμένη στιγμή τῆς πάλης, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει γιὰ νὰ ἱκανοποιεῖ αἰώνως τὴ λογικὴ καὶ νὰ καθησυχάζει γιὰ πάντα τὴ συνείδηση. Ἀναρωτιέμαι πῶς εἶναι δυνατόν μιὰ συμπεριφορὰ τόσο πολυσύνθετη ὅπως ὁ «ἐξτρεμισμός» — στὴν ψυχολογία, στὴν πολιτικὴ, στὴ θεωρία, στὴν πράξη — νὰ ἐκμηδενίζεται μὲ ἕναν τόσο ἀπλουστευτικὸ ὀρισμὸ πού εἶναι σχεδὸν χαριτολόγημα. Ἐπαναλαμβάνω, μπορεῖ πραγματικά γύρω στὸ '17 οἱ ἐξτρεμιστὲς κομμουνιστὲς νὰ παρουσίαζαν χαρακτηριστὰ πολιτικὰ παιδαριώδη. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα πού ἔχουμε μὲ τοὺς «ῥιμους» πολιτικὰ κομμουνιστὲς — γιὰ νὰ ἀντιστρέψουμε τὸν ὀρισμὸ — ἀπὸ τὸν Στάλιν ὡς τὸν Κρούτσεφ καὶ τοὺς σημερινοὺς γραφειοκράτες, θὰ μπορούσαν τουλάχιστον νὰ προκαλέσουν κάποιες ἀμφιβολίες.

Στὴ σημαντικὴ τοῦ ἀστικοῦ πολιτικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος, ἀντιμετωπίζουμε μιὰν ἄλλη κοινοτυπία

πού ὀφείλεται, ὅπως πάντα, στὴν κοινὴ λογικὴ, δηλαδή στὸν ἐκφυλισμὸ τῆς λογικῆς: ὁ «ἐξτρεμισμός» ἐρμηνεύεται κατὰ γράμμα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρνητικὴ ἔννοια τῆς ἐπιλογῆς μιᾶς διεφθαρμένης καὶ ἀπερίσκεπτης περιπέτειας.

Ὁ ὀρισμὸς τῶν κομμουνιστῶν ἔχει τουλάχιστον τὸ προτέρημα ὅτι δὲν βάζει — τουλάχιστον ἐμφανῶς — στὸ ἴδιο γλωσσικὸ ἐπίπεδο τὸν ἐξτρεμισμὸ τῆς ἀριστερᾶς καὶ τὸν ἐξτρεμισμὸ τῆς δεξιᾶς. Ἀντίθετα, τὸ πρῶτο ἀποτέλεσμα τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ἀστῶν εἶναι ὅτι τοποθετεῖ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο, γλωσσικά καὶ πρακτικά,

Ὁ ἀστικὸς ταυτίζει τὸν ἐξτρεμισμὸ τῆς ἀριστερᾶς καὶ τῆς δεξιᾶς. Ἀλλὰ ὁ ἐξτρεμισμὸς τῆς δεξιᾶς εἶναι ἡ ἀκραία ἔκφραση ἑνὸς ψεύτικου δημοκρατικοῦ Κέντρου.

τὸν ἐξτρεμισμὸ τῆς ἀριστερᾶς καὶ τὸν ἐξτρεμισμὸ τῆς δεξιᾶς.

Ἀλλὰ τοῦτος ὁ ἀστικὸς ὀρισμὸς τῶν δύο ἐξτρεμισμῶν (τὸν ὁποῖο τριτεγγυήθηκε ἡ ἐπιβλητικὴ παρέμβαση τοῦ Σάραγκατ, ὅταν ἦταν Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀμέσως μετὰ τὶς 12 Δεκεμβρίου 1969) εἶναι συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα κακόπιστος.

Πράγματι, μποροῦμε νὰ μιλάμε γιὰ ἰδεολογικὸ ἐξτρεμισμὸ τῆς ἀριστερᾶς· εἶναι ὅμως ἀπλούστατα ἀνόητο νὰ μιλάμε γιὰ ἰδεολογικὸ ἐξτρεμισμὸ τῆς δεξιᾶς: οἱ ἐξτρεμιστικὲς ἐνέργειες διαμορφώνονται καὶ ρυθμίζονται στὴν καρδιά τῶν θεσμῶν καὶ τὶς ἐπεξεργάζεται ἡ αὐταρχικὴ παραδοσιακὴ ἰδεολογία πού, χάρις σ' ἕναν παλαιὸ καὶ ἀποδεκτὸ μακιαβελισμό, υἱοθετεῖ τὶς ἐγκληματικὲς πράξεις τῶν τραμπούκων. Δὲν ντρέπομαι νὰ ἐπαναλάβω μιὰ ἔννοια πού ἔχει γίνει τόσο πλατιά γνωστὴ.

Οἱ ἐξτρεμιστὲς τῆς ἀριστερᾶς ἐκφράζουν στὴ δράση τους μιὰ δική τους πρωτότυπη ἰδεολογία, ἀκριβῶς ἐξτρεμιστικὴ. Οἱ τραμποῦκοι τῆς δεξιᾶς ἐκφράζουν μὲ τὴ δράση τους (πού μόνον αὐτὴ εἶναι ἐξτρεμιστικὴ) μιὰ ἰδεολογία ὄχι δική τους, ἀλλὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἐξουσίας, πού βέβαια δὲν αὐτοαποκαλοῦνται ἐξτρεμιστικὲς.

Βλέπουμε λογουχάρη τὴ συμπεριφορὰ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς (πού ἀκριβῶς ὅπως καθετὶ πού βρίσκεται στὴν καρδιά τῶν θεσμῶν, δὲν εἶναι βέβαια ἐξτρεμιστικὴ μὲ τὴν τρέχουσα καὶ σωστὴ, δηλαδή ὄχι μεταφορικὴ, ἔννοια τῆς λέξης!): οἱ ἰταλοὶ δικαστικοί, ὅπως ὅλοι οἱ ἀστοί — συντηρητικοί, μετριοπαθεῖς, ἢ καὶ ἐλαφρὰ προοδευτικοί — ἔχουν φυσικά σὰν θεμέλιο τῆς πολιτικῆς τους συμπεριφορᾶς τὴν καταδίκη καὶ τῶν δύο ἀντιτιθέμενων ἀκρῶν. Πάνω σ' αὐτὸ δὲν χωρᾶ καμία συζήτηση. Ὡστόσο, ὅταν ἔρχεται ἡ στιγμή νὰ διαλέξουν ἀνάμεσα σ' αὐτὸ πού αὐτοὶ ὀνομάζουν ἐξτρεμισμὸ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκεῖνο πού οἱ ἴδιοι ὀνομάζουν ἐξτρεμισμὸ τῆς δεξιᾶς, δὲν διστάζουν: θὰ ὑποπτευθοῦν, θὰ ἐνοχοποιηθοῦν, θὰ καταδιώξουν μόνον τὸν πρῶτο.

Ὁ Occorsio, ὁ Cudillo καὶ (παρατραίχα θὰ ὑπέθετε κανεὶς) ὁ Falco (αὐτὸς τῆς δίκης καὶ καταδίκης γιὰ κλοπὴ πνευματικῆς ιδιοκτησίας τοῦ Braibanti) δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἐξτρεμιστὲς. Ἀνήκουν στὸ Κέντρο. Κι

όμως, παρόλο που στα λόγια καταδικάζουν αμερόληπτα και τους δύο εξτρεμισμούς, τη στιγμή που βρέθηκαν μπροστά σε δύο δρόμους: έναν που οδηγούσε στον εξτρερισμό της αριστεράς και έναν που οδηγούσε στον εξτρερισμό της δεξιάς, άκολούθησαν χωρίς διαταγμό τον πρώτο. "Αν αυτό έγινε με βάση απόφαση a priori ή από ένστικτο, αυτό θα τὸ κρίνει (ένδεχόμενα) ἡ ἱστορία. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔδειξαν —ὄχι στὰ λόγια ἀλλὰ στὴν πράξη— ὅτι μόνο τὸν εξτρερισμό τῆς αριστερᾶς θεωροῦν ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν κοινωνία. Ἡ συνακόλουθη οὐσιαστικὴ ταύτιση —ὡς ἀσπῶν κατὰ τὴν τάξη καὶ ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας— εξτρεμισμοῦ τῆς αριστερᾶς καὶ τῆς δεξιάς, ἀποδεικνύει μὲ τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή ὅτι ὁ τελευταῖος δὲν εἶναι εξτρεμισμός: εἶναι ἀπλούστατα ἡ ἀκρότατη ἔκφραση ἑνὸς Κέντρου ψεύτικα δημοκρατικοῦ. Στὴν πραγματικότητά λοιπὸν ὑπάρχει μόνον ἓνας εξτρεμισμός, ὁ εξτρεμισμός τῆς ἀριστερᾶς.

Κι αὐτὸ πὸν λείπει εἶναι ὁ ἀληθινός, δηλαδὴ ὀρθολογικός, ὀρισμός τοῦ εξτρεμισμοῦ. Διαθέτουμε μόνον τὰ παραδειγματικὰ σχήματά του, τὸν Τσέ Γκεβέρα λογουχάρη. Ἄλλὰ στὴν ἰταλικὴ κουλτούρα τέτοια σχήματα διαλύονται μέσα στὸν μακιαβελισμό καὶ τὸν μῦθο τῆς φασίζουσας δράσης καὶ οδηγοῦν ὑποχρεωτικὰ σὲ ἀτομικὲς περιπτώσεις στοιχείων τοῦ εξτρεμισμοῦ τῆς αριστερᾶς. Ἄφου τόσο ὁ ὀρισμός τοῦ «εξτρεμισμοῦ» τοῦ παραδοσιακοῦ κομμουνισμοῦ ὅσο καὶ ὁ ὀρισμός τῆς ἀστικῆς τάξης εἶναι ἐντελῶς ἀνίκανοι νὰ ἀποδώσουν τὸ φαινόμενο πὸν ξέσπασε τὸ '68 καὶ συνεχίζει μέχρι σήμερα, τὸ 1972, μέσα ἀπὸ κινήματα ὅπως ἡ «Potere Operaio» ἢ ἡ «Lotta Continua», εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ ὀρισμός τοῦ ἑαυτοῦ τους πρέπει νὰ γεννηθεῖ μέσα ἀπὸ τὶς ἴδιες αὐτὲς εξτρεμιστικὲς ομάδες, οἱ ὁποῖες, ἐπιπλέον, δὲν πρέπει νὰ ὀρίσουν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ ὄρους συμπεριφορᾶς καὶ δράσης, ὅσο κι ἂν αὐτοὶ εἶναι πλούσιοι σὲ σημασίες.

Ὁ εξτρεμισμός δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐκλογικευθεῖ κι ὄχι μόνον νὰ βιώνεται ὑπαρξιακὰ καὶ ἰδεολογικά, ἐπιτρέποντας ἔτσι σὲ κάποιον γέρο Ἀθηναῖο νὰ τὸν ὀρίζει ὡς Ἡθικὸ Ἐξτρερισμὸ ἢ, ἔστω, Μεταπολιτικὸ Ἐξτρερισμὸ.

Εἶναι σίγουρα σημάδι βαθιᾶς ἀρρώστιας τῆς σύγχρονης ἰταλικῆς κοινωνίας ὁ διωγμὸς πὸν ὑφίστανται ἀδιακρίτως οἱ νεαροὶ τῆς «Potere Operaio» ἢ τῆς «Lotta Continua» —εἴτε ἀπὸ τὴν ἀστικὴ ἐξουσία εἴτε ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἄλλη μεγάλη ἐξουσία τῆς κουλτούρας, τὴν παραδοσιακὴ Ἀριστερά. Τὸ γεγονός ὅτι μία κοινωνία καταδικάζει, ἀπορρίπτει καὶ καταργεῖ μεμονωμένες εξτρεμιστικὲς πράξεις μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀποδεκτὸ καὶ δικαιολογημένο ἀκόμη, ἔστω μόνον στὸ ἐπίπεδο τοῦ κοινῆς νοῦ. Ἄλλὰ τὸ γεγονός ὅτι μὴ κοινωνία —στὸ σύνολό της, σὰν ἐξουσία καὶ σὰν ἀντιπολίτευση στὴν ἐξουσία— καταδικάζει, ἀπορρίπτει καὶ καταργεῖ, μέσω ἑνὸς πραγματικοῦ διωγμοῦ, τὸν εξτρερισμό, αὐτὸ ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι ἀνίκανη καὶ νὰ τὸν ὀρίσει καὶ νὰ τὸν δεχθεῖ, κι αὐτὸ τὴ στιγμή πὸν εἶναι ἀπολύτως ἐπείγον νὰ τὸν ὀρίσει καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖο νὰ τὸν δεχθεῖ, γιατί ὁ εξτρεμισμός εἶναι μὴ πραγματικότητά ὄχι μόνον πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ ἠθικὴ. Τελικὰ, ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν τίποτε ἄλλο· παρὰ ὅτι ἡ διάγνωση πὸν κάνουν οἱ «εξτρεμιστές» γι' αὐτὴν τὴν κοινωνία εἶναι κατὰ βάση σωστή.

* Ἄς ἐπιστρέψουμε ὅμως στὸ χιουμοριστικὸ μας παίσιον γιὰ τὴν κατάσταση στὴν κουλτούρα τὸ 1972.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸ ξαναλέω, δὲν ἔφτασαν στὴν ἐκλογίκευση τῆς ἐξέγερσής τους· ἀντίθετα, ὁ πραγματισμός τους ὅσο πάει χειροτερεύει, καὶ ἀποκτᾶ βαθμιαία τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ παλιοῦ ἐθνικιστικοῦ πραγματισμοῦ. Δημιουργεῖται ἔτσι ἓνα σχιζοειδὲς φαινόμενο: ἀφενὸς καλβινιστικὴ ἀδιάλλακτη ἀκαμψία, ἀφετέρου οἱ πρώτοι τακτικοὶ συμβιβασμοὶ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἱστορία.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὑφίστανται τὴν τύχη τοῦ ξεπερασμένου ὄχι μόνον ἀπὸ μιὰ γενιὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ ἱστορικὴ ἐποχὴ. Εἶναι ἀνίκανοι νὰ συλλάβουν τὴ νέα ὑπαρξιακὴ πραγματικότητά πὸν ἔζησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ κυρίως —ἄμεσα σωματικὰ— οἱ μικροὶ ἀδελφοὶ τῶν Λακεδαιμονίων.

Σὲ τούτη τὴν κατάρρευση ἐκείνοι πὸν θριαμβεύουν εἶναι οἱ Σαλαμίνοι. Γιὰ ἀπλούς πλέον λόγους κυκλικῆς περιστροφῆς, ἢ ἐξουσία χηρεύει. Καὶ ἔχει κρατηθεῖ γι' αὐτούς, τοὺς Σαλαμίνοιους, ἡ σειρὰ τῶν κατάληψης τῆς ἐξουσίας. Ἀρχίζουν νὰ τὴν κατακτοῦν μ' ἐκείνη τὴν λίγο ἀπαθητικὴ ἠλιθιότητα πὸν πάντα τοὺς χαρακτήριζε. Αὐτοὶ —οἱ ἄνθρωποι πὸν ἀποπνέουν πληθωρικὰ διάχυτη εὐημερία, ἐνημέρωση, λαϊκισμὸ καὶ τεχνικὴ— ἔχουν ὅλα τὰ χαρτιὰ δικά τους, ὅπως τὰ εἶχαν καὶ πρὶν τὸ '68, στὶς ἀρχὲς τῆς νέας ἀστικῆς ἐποχῆς (γιὰ τὴν Ἰταλία, ἀκριβῶς στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '60).

Ἡ διευθετικὴ καὶ ὀργανωτικὴ νοοτροπία τους, ἢ διαπαιδαγώγησή τους νὰ μετατρέπουν τὰ πάντα σὲ φόρμουλες, ἢ ἀντίληψή τους γιὰ τὴν ἀποδραματοποιημένη καὶ ἀπλουστευμένη ζωὴ, ἢ ἱκανότητά τους νὰ ἀντιλαμβάνονται τὰ πράγματα μόνον ἐγκεφαλικά καὶ ὄχι συναισθηματικά, ὁ νοητικὸς κυνισμὸς τους (γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν νιώθουν οὔτε ἔνοχοι οὔτε ἀθῶοι), ὁ ἱστορικὸς λαϊκισμὸς τους, πὸν ὀφείλεται στὸν φυσικὸ μαρasmus τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀχρήστευσή της, ἢ ἰδέα τους ὅτι ἡ κουλτούρα εἶναι ἓνα βατὸ κι ἐλεύθερο πεδίο ταχύτατης κυκλοφορίας ἰδεῶν πὸν τὶς καρπώνονται ταυτόχρονα πολυάριθμες ομάδες ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖες ἐξισώνονται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μεταξύ τους — ὄλ' αὐτὰ, πὸν ἡ φυσικὴ τους πορεία ἀνακόπηκε ἀπὸ τὸ σκίρτημα τοῦ '68, τώρα ἀρχίζουν νὰ ξεμπλοκάρονται καὶ νὰ ἀποκτοῦν πραγματικὴ ὑπόσταση.

Μὲ ποιὸν τρόπο;

Ἄφενός, ἀφου ἡ συμπαιγνία μὲ τοὺς Λακεδαιμόνιους τοὺς ἔκαμε πρὸ δυνατούς (εἴτε γιατί μποροῦν νὰ συνεννοοῦνται χάρη στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα πὸν αὐτοὶ

Ἡ γενιὰ πὸν δὲν πολέμησε ἀποτελεσματικὰ τοὺς «πατέρες» τῆς τοῦς ἐκδικεῖται υἰοθετώντας τὴ νοοτροπία τῶν «παιδιῶν» τῆς.

τοὺς κληροδότησαν, εἴτε χάρη σ' ὀρισμένες νεοαστικὲς ἀξίες πὸν ὑπαρξιακὰ εἶναι κοινὲς καὶ στοὺς δύο), οἱ Σαλαμίνοι σπεύδουν νὰ κατακτήσουν τὴν ἐξουσία τῆς ἀντιπολίτευσης κοινοτοποιώντας «ἀπὸ ἀριστερὰ» τοὺς γερασμένους Ἀθηναίους πὸν κατεῖχαν.

Ἄφετέρου —ἀφου μέχρι τώρα ἔμειναν ἀνείπωτες καὶ ἄγνωστες οἱ ἀξίες πὸν βίωσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι

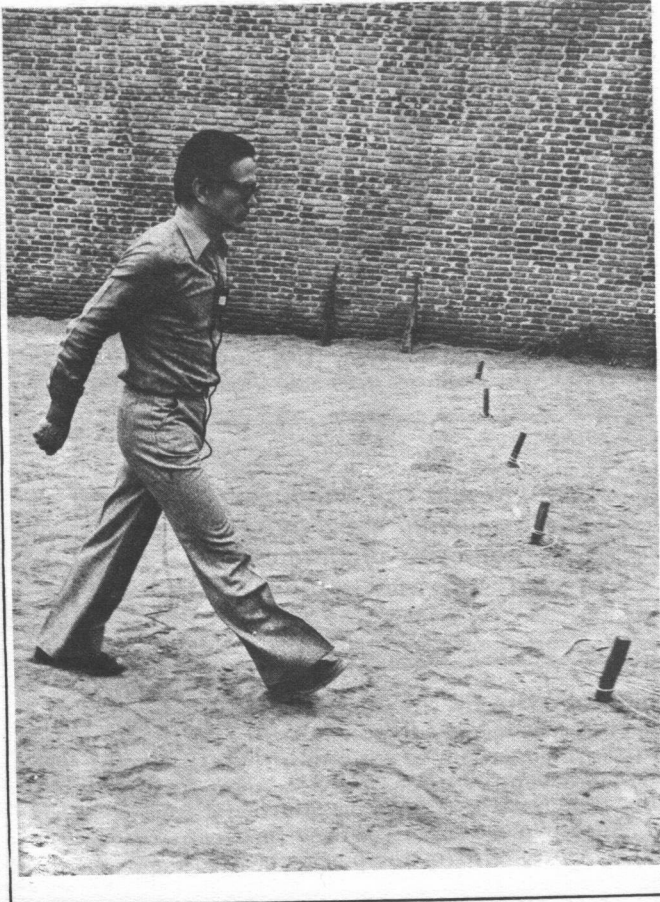

μόνο υπαρξιακά και ιδεολογικά—οί Σαλαμίνιοι αναβαπτίζονται στις δικές τους αξίες του προωθημένου νεοαστισμού, ντυμένες με μαρξιστικό μανδύα. Έξω-θώντας φυσικά τὰ πάντα στὰ ἄκρα (μὲ τὰ λόγια), ταυτόχρονα προετοιμάζονται στὰ κρυφὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὴ δική τους ἐπανάσταση, ἐκείνην πού οἱ ἴδιοι, μαρξιστές, δὲν κατονόμασαν ποτέ: τὴν ἀστική ἐπανάσταση τοῦ ριζικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητας σὲ ἀστισμό, μέσω τῶν νέων μορφῶν πληροφόρησης καὶ κατανάλωσης.

Τὸ πρότυπο στὸ ἕνα ὄριο, θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ τεχνοκρατικὴ μεταντεγκωλικὴ Γαλλία, καὶ στὸ ἄλλο, ἡ σαλαζαρικὴ Πορτογαλία ἢ ἡ Ἑλλάδα τῶν συνταγματαρχῶν, σήμερα κυνικὰ ἀποδεκτές. Οἱ Σαλαμίνιοι εἶναι βέβαιοι ὅτι σὲ τούτη τὴν κλιμάκωσή τους, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τοὺς ἀκολουθήσουν, γιατί κατὰ τὴ γνώμη τους οἱ Λακεδαιμόνιοι, σὰν μάζα, ἔχουν ἐκκενώσει ὅλη τὴν οἰδιπόδεια ἐπιθετικότητά τους τὸ '68, ἔτος ἀρχαϊκό, πού ἀνήκει ὀλόκληρο στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀθηναίων.

Δὲν ἔφτιαξα βέβαια ἕναν ἀνθηρὸ πίνακα τῆς κατάστασης: μὲ ὅλη τὴν ὀργή πού προκαλεῖ ἡ συνειδητοποίηση ἑνὸς φαινομένου πού δὲν θὰ ἤθελα νὰ εἶναι ἔτσι, μὲ μιὰ ἀπελπισία πού ἐλπίζω ὅτι τὴ δικαίωνει, μολονότι λίγο ὑστερικὴ, ὁ μοραλισμός μου.

Ἄρχισα μ' ἕναν ὑπανιγμὸ στὴ δική μου περίπτωσι καὶ μ' ἕναν τέτοιο θέλω νὰ τελειώσω: «Ὅποιος σπέρνει ἀρετὲς θερίζει δόξα, κι ὅποιος λέει τὴν

ἀλήθεια θερίζει μίσος», βλέπω γραμμένο σ' ἕνα βιβλίο πού διαβάζω, τὸ *La Lozana Andalus* τοῦ Francisco Delicado. Εἶναι μιὰ ἀπὸ ἐκείνες τὶς φράσεις πού λέει κανεὶς ὅταν γερνάει. Παράξενη φράση. Ἐγὼ ἔχω μιὰ σχετικὴ φήμη... Ἐγὼ λοιπὸν σπείρει ἀρετὲς; Ἔτσι κι ἀλλιῶς, μαζεύω πολὺ μίσος: αὐτὸ σημαίνει, κατὰ τὸν Francisco Delicado, ὅτι εἶπα τὴν ἀλήθεια.

Αἰσθάνομαι ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν μὲ μισοῦν καὶ τόσο. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι ὀρισμένες σκληρὲς καὶ λίγο ἀπρεπεῖς ἀλήθειες πού εἶπα γι' αὐτοὺς δὲν τοὺς κλόνισαν πολὺ. Σ' αὐτοὺς κυρίως εἶναι πού δὲν φαίνομαι —ὅπως ἔλεγα στὴν ἀρχή— οὔτε καινούριος οὔτε ἐπιβλητικός. Τὸ νὰ μὴν τοὺς φαίνομαι καινούριος, δὲν μπορεῖ νὰ μὲ δυσαρεστήσει γιατί εἶναι φυσικό, δεδομένου ὅτι ἔχω κιόλας κάμει καὶ πῆ πολλὰ. Τὸ νὰ μὴν τοὺς φαίνομαι ἐπιβλητικός, αὐτὸ μ' εὐχαριστεῖ πολὺ.

Αἰσθάνομαι πὼς οὔτε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἀθηναῖες, οἱ συνομήλοί μου, μὲ μισοῦν τόσο πολὺ. Γι' αὐτοὺς εἶπα ἀλήθειες ἀρκετὰ συμβατικές ἢ παθιασμένες. Τὸ μίσος τους εἶναι μίσος μερικό: εἶναι τὸ μίσος πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ κλέφτες κι ἀστυνόμους πού καθὼς συχνὰ συναντιοῦνται ἀνταγωνιστικὰ καταλήγουν νὰ συμπαθοῦνται κάπως. Αἰσθάνομαι ὅμως πὼς ἐκείνοι πού μὲ μισοῦν (χωρὶς πάθος) εἶναι οἱ Σαλαμίνιοι: οἱ λόγιοι, οἱ κοινωνιολόγοι, οἱ μεσήλιοι πολιτικοί, πού πρῶτα ἐγὼ ταπεινώσα, χωρὶς νὰ φταίω ἄμεσα, ἀλλὰ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ εἶμαι πατέρας τους· καὶ τοὺς πρόσβαλα τρεῖς φορές, λέγοντας τρεῖς φορές τρεῖς ἀλήθειες, ὄχι συμβατικές ἀλλὰ ἀντίθετα, πιστεύω, ἀλήθειες θαρραλέες καὶ πρωτότυπες.

Στοὺς Σαλαμίνιους εἶπα πρῶτα τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴν κακοπιστία καὶ τὴ βλακεία τῆς φιλολογίας τους καὶ τῆς θριαμβολογούσας κοινωνιολογίας τους· ἔπειτα εἶπα τὴν ἀλήθεια γιὰ τὴ θρασυδειλία τῆς πολιτικῆς τους προσκόλλησης στὸν ἀγῶνα τῶν Λακεδαιμονίων· καὶ τώρα λέω τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ ζῆλο τῆς παλινὸρθωσης πού δείχνουν κρύβοντάς τον κάτω ἀπὸ ἕνα ἱστορικό ἄγχος ἐκσυγχρονισμοῦ. Δὲν θὰ εἶναι λοιπὸν εὐτυχημένα γιὰ μένα τὰ χρόνια πού οἱ Σαλαμίνιοι θὰ βροῖσκονται στὴν ἐξουσία. Μικρὸ τὸ κακό: γερνώντας θὰ συνεχίσω ἀκλόνητος νὰ νιώθω ἀθῶος, ταυτόχρονα ὅμως ὑφίσταμαι τὴν ἐνοχὴ τῆς ἀθωότητάς μου. Καὶ νὰ μερικοὶ στίχοι πού πῆρα ἀπὸ τὸ *Transumanar e organizar* τὸ τελευταῖο μου βιβλίο πού οἱ Σαλαμίνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι προδότες ἀγνόησαν χυδαῖα:

Οἱ γέροι, ἡ δική μου κατηγορία,
θέλουν δὲ θέλουν —
δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὴν μοῖρα
νὰ κρατοῦν τὴν Ἐξουσία,
αὐτὴ μπαίνει ἀπὸ μὴν τῆς
ἀργὰ καὶ μοιραῖα στὰ χέρια τῶν γερόντων
ὅσο κι ἂν τὰ χέρια τους εἶναι τρύπια,
ὅσο κι ἂν χαμογελοῦν ταπεινὰ σὰν μάρτυρες σάτυροι.
Κατηγορῶ τοὺς γέρους γιατί ἔχουν ὅπωςδήποτε ζήσει
κατηγορῶ τοὺς γέρους γιατί ἀποδέχτηκαν τὴ ζωὴ
(καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ μὴν τὴ δεχτοῦν·
δὲν ὑπάρχουν ὅμως ἀθῶα θύματα).
Ἡ ζωὴ μαζεύτηκε σωρὸς κι ἔδωσε στοὺς γέρους
αὐτὸ πού ἐκείνη ἤθελε.
Κατηγορῶ τοὺς γέρους
γιατί ἔκαμαν τὸ θέλημα τῆς ζωῆς.

21 τοῦ Ἀπρίλη 1972